

Een groeve voor de vroedmeesterpad

In 2002 startte HYLA, (de amfibieën- en reptielenwerkgroep van Natuurpunt) met een onderzoek naar het voorkomen van populaties van Rode Lijst soorten in het Vlaamse Gewest, dit vooral met de bedoeling een doeltreffend beschermingsplan op te stellen voor de nog resterende populaties. In Vlaams-Brabant werd hiervoor de vroedmeesterpad (*Alytes obstetricans*) als doelsoort uitgekozen omdat deze soort, sinds de waarnemingen van de Wavrin (1978) op provinciaal niveau er sterk is op achteruit gegaan. De vroedmeesterpad is daarenboven voor de provincie Vlaams-Brabant een prioritaire soort om te beschermen in het kader van de EU-habitatrichtlijn en samen met Limburg delen ze hierin een grote verantwoordelijkheid.

Mark Lehouck

Robert Jooris

Foto 1.

Vroedmeesterpad met eisnoeren. Bij deze primitieve pad zijn het de mannetjes die instaan voor de broedzorg.
Foto Hugo Willockx

De twee belangrijkste populaties bevinden zich te Huldenberg in de omgeving van de Tersaarthoeve en te Sint-Genesius-Rode in de Kwadebeekvallei. In 2004 ontdekte Jan Verroken nog een nieuwe populatie te Overijse en in het Rodebos te Terlanen werden er, na een afwezigheid van verschillende jaren, nog twee roepende dieren gehoord (Hens et al., 2005). De populatie in de Kwadebeekvallei te Sint-Genesius-Rode foerageert vooral op terreinen die in beheer zijn door Natuurpunt en hopelijk wordt daar

het beheer vooral afgestemd op het behoud van deze Rode Lijst soort. De populatie te Huldenberg daarentegen bevindt zich momenteel grotendeels in landbouwgebied waardoor haar toekomst niet verzekerd is. Ze dient daarom zo goed als mogelijk opgevolgd te worden.

In dit artikel wordt dan ook een evolutie geschetst van alle ingrepen die tot nu toe uitgevoerd werden om deze populatie een betere toekomst te geven.

Leefgebied van de vroedmeesterpad.

De oorspronkelijke biotopen van de vroedmeesterpad (foto 1) zijn ondermeer rotspartijen, puinhellingen, hellingweiden en kiezelstranden maar daarnaast bezet deze kleine pad veelal zogenaamde secundaire habitats: antropogene sites zoals steen-, zand-, grind- en mergelgroeven, mijnsteenbergen, ruines, oude muren, kerkhoven en wijngaarden met stenige terrassen. Het is een pioniersoort die vooral door de zon beschenen terreinen bezet met een stenige en losse grondstructuur. In het noorden van haar verspreidingsgebied (Noord-Frankrijk, België, Zuid-Nederland en Luxemburg) zijn de populaties gesitueerd op plekken met een warm en vochtig microklimaat, op hellingen georiënteerd naar het zuiden of het zuidwesten. Soms komen vroedmeesterpadden ook in open bossen voor maar dan wel steeds in de buurt van verlaten gebouwen, ruines of rotspartijen.

In tegenstelling met de gewone pad (*Bufo bufo*) komt de vroedmeesterpad niet voor in overstromingsgebieden. Ze prefereert eerder droge biotopen met een open vegetatie. Vroedmeesterpadden zijn sterke kolonisatoren die binnen een straal van enkele honderden meters vrij gemakkelijk nieuwe voortplantingsplaatsen koloniseren en hierdoor vanuit hun kerngebied nieuwe deelpopulaties vormen.

De landbiotoop bestaat doorgaans uit open terreinen met een schaarse vegetatie. Bloemrijke schrale graslanden met struweel, die een grote rijkdom aan insecten en weekdieren herbergen, zijn een geliefkoosd foerageergebied. Voorwaarde hierbij is dat er veel schuilplaatsen in de vorm van holen, spleten, steenhopen, takkenmijten, boom- en wortelstronken aanwezig zijn. Een hoge relatieve vochtigheid en temperatuur in de schuilplaatsen zijn van groot belang voor de ontwikkeling van de legsels die de mannetjes met zich meedragen. Daarom is de ligging van hun schuilplaatsen

best georiënteerd naar het zuidwesten. De waterbiotoop bevindt zich best zo dicht mogelijk bij de landbiotoop en het voorkomen van ondiepe en relatief warme zones in de voortplantingspoel bevorderen een snelle ontwikkeling van de larven. De watervegetatie is van ondergeschikt belang.

Vroedmeesterpadden overwinteren diep in de grond, in rotsspleten of in holen van knaagdieren, onder steenhopen en af en toe ook in vochtige kelders. Veelal situeren de winterverblijven zich in hellingbossen, in holle wegen en graften.

Beschrijving van het gebied rond de Tersaarthoeve in Neerijse.

De hoeve Tersaart ligt in de vallei van de Vloedgroebe. Deze beek heeft zich in de loop der eeuwen van west naar oost, een weg gebaad doorheen het 100 meter hoge Brabants leemplateau om ter hoogte van Neerijse uit te monden in de Ijse, een bijrivier van de Dijle. Hierdoor ontstond een valleigebied met noord- en zuidhellingen waarin een gunstig microklimaat heerst. De op het zuiden gerichte helling van de vallei is vrij steil, heeft een nogal stenige bodem en is dicht begroeid. De vallei zelf bestaat grotendeels uit weilanden met hier en daar een akkerperceel. In oostelijk richting, naar het dorp van Neerijse toe, ligt er een zandgroeve. Deze groeve werd in een noordhelling uitgegraven waardoor

Foto 2.

De Tersaart poel was aanvankelijk de enige voortplantingsplaats voor de vroedmeesterpad-populatie te Neerijse.

Foto Mark Lehouck

er hier zonbeschenen taluds ontstonden. In een weiland in de omgeving van de Tersaart hoeve ligt een mooie poel die al vermeld stond op de Ferrariskaarten. Na de opstelling van een soortbeschermingsplan (Vervoort, 1994) werden er nog een paar poelen aangelegd in de weilanden langs de flanken van het hellingbos en door zandontginning ontstond ook nog een relatief grote plas in de groeve zelf.

Historiek en opmerkingen rond het beheer van de populatie vroedmeesterpad- den te Neerijse.

In 1987 werd de vroedmeesterpad voor het eerst gemeld bij de poel in de omgeving van de Tersaart hoeve (foto 2). De bewoners van deze hoeve bleken echter al veel langer vertrouwd te zijn met het typisch 'gefluit' van deze pad.

Regelmatige tellingen toonden duidelijk aan dat het aantal roepende dieren jaarlijks schommelt: slechts twee roepende dieren in 1988, 18 in 1989, een tiental in 1994 en in 2005 maar liefst 35! Of deze cijfers populatieschommelingen illustreerden dan wel een indicator waren voor de opmerkzaamheid en het gehoor van de waarnemer laten we in het midden. Feit is dat de populatie in de directe omgeving van de Tersaartpoel, in de holle weg en langs de oostelijke en vrij dicht begroeide helling van het Tersaartbos als de oorspronkelijke kernpopulatie

mag beschouwd worden. Belangrijk om weten is het feit dat deze kernpopulatie voor haar voortbestaan aanvankelijk afhankelijk was van één enkele poel daar de gracht aan de oostelijke helling van het Tersaartbos de meeste tijd van het jaar droog staat. Op de koop toe ligt die poel in landbouwgebied!

Het soortbeschermingsplan wijst er eveneens op dat een aantal omgevingsfactoren in het leefgebied van de vroedmeesterpad dient te worden verbeterd en aangepast aan de ecologische eisen van de soort. De voortplantingspoel is niet omrasterd en wordt volledig door het vee betreden. Dit leidt tot eutrofiëring en een vluigere verlanding. Het plaatsen van een degelijke draadomheining rond de poel zodat die maar gedeeltelijk door het vee kan betreden worden is aan te raden. De landbiotoop in de directe omgeving van de poel heeft een gebrek aan warme, zonnige en schaars begroeide plekken. Op diverse plaatsen moet de opslag van struiken regelmatig gekapt worden en was de aanwezigheid van slechts één voortplantingsplaats onvoldoende voor een duurzame ontwikkeling van de populatie. Een aantal suggesties rond het specifiek beheer naar de vroedmeesterpad toe werden later opgenomen in het Gemeentelijk Natuurontwikkelingsplan (GNOP) van Huldenberg: het jaarlijks maaien van de bermen langs de weg naar het Tersaartbos, het regelmatig kappen van een deel van het hellingbos ten oosten van de poel, het ruimen en herinrichten van een bestaande poel op 500m ten oosten langs de weg naar de zandgroeve en de aanleg van een bijkomende poel aan de zuidrand van het Tersaartbos.

In 2002 stelde men naar aanleiding van een amfibieëninventarisatie in het kader van het natuurinrichtingsproject Laanvallei in de geruimde poel eveneens voortplanting vast en het jaar daarop toonden enkele inventarisaties door de werkgroep HYLA duidelijk aan dat er zich een deelpopulatie had gevormd

Foto 3.
Leefgebied van de deelpopulatie langs het hellingbos.
Foto Mark Lehouck

langs de flanken van het hellingbos, in de directe omgeving van de geruimde poel (foto's 3 en 4). Binnen een straal van ongeveer 700m van de kernpopulatie aan de Tersaarthoeve werden op enkele plaatsen eveneens roepende dieren vastgesteld, ondermeer in de groeve aan de Ganzemansstraat. Meer dan waarschijnlijk lagen enkele beheerswerken zoals een kaalkap van de struikvegetatie aan de rand van het Tersaartbos en de warme en relatief vochtige zomers van de voorbije jaren, aan de basis van een migratie van dieren uit de kernpopulatie. Vooral de bezetting van de groeve door enkele adulte dieren werd bijzonder positief onthaald bij de mensen van de werkgroep. De groeve krijgt immers na ontginning het statuut van natuurgebied en een specifieke inrichting en beheer van de groeve naar de vroedmeesterpad toe zou de populatie in het gebied sterk doen toenemen (Jooris, 2004).

Alhoewel vroedmeesterpadden een zekere plaatsgetrouw hebben aan de poel waarin ze geboren zijn, vertonen veel individuen een belangrijke vorm van zwervgedrag waardoor een kernpopulatie zich gemakkelijk kan opsplitsen in deelpopulaties. De deelpopulaties zijn doorgaans nooit zeer groot en bestaan meestal uit hooguit enkele tientallen adulte dieren. Niettemin is het bestaan van dergelijke deelpopulaties en de uitwisseling van genetisch materiaal tussen deelpopulaties en kernpopulatie van heel groot belang voor het in stand houden van de gehele populatie in het gebied.

Omdat alle weidepoelen in landbouwgebied liggen en in stand worden gehouden wegens hun functie als drinkplaats voor Brabantse trekpaarden bestaat het gevaar dat bij een eventuele reconversie van de weilanden naar bijvoorbeeld akkerbouw, het voortbestaan van de poelen en dus van de populatie

Vroedmeesterpadden te Neerijse.
Foto's Hans Roosen

vroedmeesterpadden in gevaar wordt gebracht. De hele populatie afhankelijk maken van twee poelen wijst op geen duurzaam beheer. Daarom is de groeve veel beter geschikt voor de ontwikkeling van een belangrijke deelpopulatie of zelfs kernpopulatie. Maar de eindbestemming 'Natuur' die gekoppeld was aan de vergunning uit de jaren '70 van de vorige eeuw houdt spijtig genoeg geen rekening met de aanwezigheid van de vroedmeesterpad. Er stond immers gedefinieerd: 'integrale opvulling van de groeve met heraanplant van bos'. Een dergelijk biotoop is echter weinig favorabel voor vroedmeesterpadden.

Naar een doeltreffende bescherming van de vroedmeesterpad te Neerijse.

Onder impuls van HYL A werden daarom onderhandelingen opgestart tussen de eigenaar van de groeve, het grondwerkenbedrijf De Kock NV en Natuurpunt en in februari 2005 werd tussen beide partijen een overeenkomst afgesloten met als doelstelling de groeve optimaal in te richten naar de biotoopeisen van de vroedmeesterpad. Er werd een huurovereenkomst afgesloten voor wat het westelijk deel van de groeve betreft met een optie tot aankoop van de gehele groeve in een later stadium. Zo blijft een deel van de groeve gevrijwaard van opvulling en wordt ook de steile helling met de kolonie oeverzwaluwen behouden.

Foto 4.
Thermofiel habitat van de vroedmeesterpad langs de rand van het hellingbos.

Foto Mark Lehouck

Het noordoostelijk deel van de groeve zal onder vorm van een zachte helling verder opgevuld worden en op termijn voorzien van steenhopen en struweel als schuilplaats en foerageergebied voor de vroedmeesterpadden. Op dit hellend deel zal een begrazingsbeheer worden toegepast. Figuur 1 geeft weer hoe de omgeving er na de werken zal uitzien.

Inmiddels zijn reeds enkele beheerswerken uitgevoerd. De groeveplas ontstaan als gevolg van de ontginningswerken was nagenoeg volledig verland en dichtgegroeid met lisdodde. In oktober 2004 werd die geruimd zodat er opnieuw voldoende water aanwezig is waarin de vroedmeesterpadden zich kunnen voortplanten. In de zomer van het jaar daarop had er zich in die waterplas al een mooie water- en oevervegetatie ontwikkeld (foto 5). Begin maart 2005 werd de zuidwestelijke oever van één van de schiereilanden in de grote poel met zandstenen afgedekt waardoor voldoende schuilplaatsen gecreëerd werden.

De resultaten bleven niet uit! Begin mei 2005 werden al drie roepende vroedmeesterpadden rond de grote poel gehoord (F. Fluyt, mond. med.) en bij een grondige inventarisatie van de westelijke oever op 12 juni 2005, waar de oeverzone het meest met stenen bezaaid ligt (foto 6), vonden we een volwassen exemplaar en vijf subadulte padjes. Hieruit mogen we besluiten dat er in het vorig jaar wellicht toch voortplanting in de groeve heeft plaatsgevonden, vermoedelijk in een klein resterend waterplasje van de verlande poel. Op 15 juni werden in de nieuwe poel de eerste larven van 2005 opgemerkt. Vanaf dan werden er regelmatig larven afgezet en de late legsels metamorfoseerden rond half september. In de voorbije zomerperiode zijn er tot maximaal 15 roepende dieren vastgesteld. De meeste roepactiviteit concentreerde zich op de westelijke oever van de waterplas en aan de ijzerzandsteenbrokken op de noordelijke oever. Roepende dieren werden tijdens de ganse voortplantingsperiode eveneens

waargenomen op het met zandstenen bedekte schiereiland. Opvallend was, dat naarmate het seizoen vorderde, de roepkoren zich meer en meer naar het leemgedeelte verplaatsten. Dit is wellicht het gevolg van het hogere voedselaanbod in de schrale ruigte op de leemheuvels.

De herinrichting van de groeve in de Ganzemansstraat blijkt niet alleen gunstig te zijn voor de populatie vroedmeesterpadden want ook andere amfibieën hebben er hun weg gevonden. Bruine kikker (*Rana temporaria*), gewone pad en kleine watersalamander (*Triturus vulgaris*) kwamen er zich in 2005 massaal voortplanten, naast andere soorten zoals alpenwatersalamander (*T. alpestris*) en bastaardkikker (*Rana kl. esculenta*).

Ook andere fauna elementen ontbreken er niet: ongewervelden zoals bronzen zandloopkever (*Cicindela hybrida*), watersnuffel (*Enallagma cyathigerum*), mierrenleeuw (*Myrmeleon formicarius*), oranje luzernevlinder (*Colias crocea*) en iepepage (*Satyrrium w-album*) en gewervelden als laatvlieger (*Eptesicus serotinus*), haas (*Leporidae lepus*), vos (*Vulpes vulpes*), ree (*Capreolus capreolus*) en uiteraard de mooie kolonie oeverzwaluwen (*Riparia riparia*).

De groeve in de Ganzemansstraat, een volwaardig natuurreserveaat!

Na de definitieve toekenning van de vergunning voor het onder strikte voorwaarden opvullen van het westelijk deel van de groeve zal de herinrichting en afwerking regelmatig verder doorgaan. Een beheersvisie staat trouwens al in grote lijnen op papier. Het beheer zal vooral toegespitst worden op het afremmen en tegenwerken van minder gunstige successiestadia en dit door maaien, begrazen en het verwijderen van sterke kolonisatoren zoals gewone robinia (*Robinia pseudoacacia*).

Het westelijk en lager gelegen deel van de groeve is bestemd als voortplantings-

plaats voor de vroedmeesterpad en de andere amfibieën en de steile wand is voorzien als broedplaats voor de kolonie oeverzwaluwen. Wel zijn voor het behoud van de kolonie oeverzwaluwen een aantal technische problemen op te lossen maar hopelijk brengt de toekomst meer raad. In de directe omgeving van de waterplas worden nog een aantal schuilplaatsen voor amfibieën voorzien, onder vorm van steenhopen en houtstapels. De vlakte rond de poel is bedekt met Brusseliaanzand en ligt bezaaid met Gobertange stenen uit het Eoceen. Deze kalk- en mineraalrijke zandvlakte wordt beheerd als schraalgrasland. Mogelijk zal er zich hier op enkele plaatsen een kalkminnende flora ontwikkelen. Tegen de steile rand ligt er meer zand uit de bovenlagen. Dit substraat is donkerder gekleurd en her en der ligt een aantal

Foto 5.
Groeveplas in de zandgroeve aan de Ganzemansstraat en voortplantingsplaats van niet minder dan zes soorten amfibieën.
Foto Mark Lehouck

ijzerzandstenen. Hier wordt een meer heischrale vegetatie verwacht met in de struiklaag vooral brem en gaspeldoorn. Tenslotte is er in het oostelijk deel wat leem naar beneden gespoeld en hier zal zich meer dan waarschijnlijk een voedselrijke vegetatie ontwikkelen. Doelsoorten in dit westelijk deel zijn vroedmeesterpad, oeverzwaluw, mierenleeuw en bronzen zandloopkever.

De herinrichting van het oostelijk deel van de groeve kan pas starten na het opvullen, wat trouwens verschillende jaren zal duren. Op de leemhelling is er plaats voor drie landschapsvormen: in de overgang van het zandig naar het lemig deel wordt een hellinggrasland met steenhopen en lijnvormige landschapselementen voorzien en helemaal naar het oosten toe, tegen de ingang een grasland met verspreid stand struikgewas en bomen. Het noordelijk en hogerop liggende terreinbovenste wordt omgevormd tot dicht struweel en

hakhoutbos. Langs de buitenrand is er nog een waardevolle wegberm met een heischrale vegetatie. Door tweemaal per jaar gefaseerd te maaien, kan zich hier een heischrale vegetatie ontwikkelen. Concreet samengevat zouden er zich na verloop van tijd in de gehele groeve gradiëntsituaties moeten ontwikkelen van schrale zandvegetaties naar struweel en hakhoutbos.

Al deze ingrepen lijken voor de buitenstaander wel wat op tuinieren maar dit is de enige manier om de vroedmeesterpad in dit sterk agrarisch gebied een voldoende bescherming te bieden. Het gaat hier trouwens over een populatie die op de uiterste noordwestgrens van haar verspreidingsgebied leeft. Dergelijke populaties hebben zich in de loop der eeuwen aangepast aan minder gunstige omstandigheden en zijn vaak genetisch verschillend van dieren uit de kern van het areaal. Dit maakt hen bijzonder waardevol.

Foto 6.

Stenige helling langs de westelijke oever van de groeve. Hier zijn de eerste kolonisators vroedmeesterpadden waargenomen.
Foto Mark Lehouck

Referenties

de Wavrin, H. (1978). L'alyte accoucheur – Alytes o. obstetricans (Laur.) – en Moyenne Belgique. Les Naturalistes Belges, 59 : 159-176.

Hens M., M. Lehouck & F. Fluyt (2005). Vroedmeesterpad plant zich succesvol voort in zandgroeve De Kock te Neerijse. Boom.klever, 33:85-86.

Jooris, R. (2004). Is er toekomst voor de vroedmeesterpad (Alytes obstetricans) te Neerijse? Intern rapport Natuurpunt, 4 p.

Vervoort, R. (1994). Soortbeschermingsplan voor de Vroedmeesterpad (Alytes obstetricans) in Vlaams-Brabant. Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap. Departement Leefmilieu en Infrastructuur. AMINAL, afdeling Natuur, 185 p (+ bijlagen).

Mark Lehouck

Rotselaarsesteenweg 99
3018 Wijgmaal
mark.lehouck@telenet.be

Robert Jooris

Gemoedsveld 3
9230 Wetteren
robert.jooris@natuurpunt.be

